

Dr. KOSTECKA JAN tudományos munkatárs, az állam - és jogtudományok kandidátusa: /Prága, Csehszlovák Tudományos Akadémia Állam - és Jogtudományi Intézet/

A dolgozók kártérítést kapnak, ha üzemi balesetet szenvedtek, vagy munkaköri megbetegedést kaptak, csak egy részét - ha nagyon jelentős részt is - pénzben kapják meg annak a komplex, általános gondoskodásnak, amelyet a szocialista állam az érintett személynek biztosít. Ennek a gondoskodásnak a lényeges és elsődleges értelme a károsodott egészség lehetőség szerinti teljes felujtása és a dolgozók visszatérésének biztosítása a termelésben, amint az lehetséges és ha ez nem lehetséges a munkaképességének megváltozása miatt, akkor egy hasonló vagy más munkahelyre való áthelyezéssel és szükség esetén egy csökkentett nehézségű foglalkoztatással történő megoldás kialakítása. Más szóval: ennek a gondoskodásnak a legfőbb értelme abban áll, hogy az érintett dolgozónak az ő lehetőségeinek és képességeinek megfelelő sajátos foglalkozást biztosítsunk az ő addigi munkájának megfelelően; a károsodással kapcsolatos szociális biztosítási kárpótlás, illetve a járadék akkor jár a dolgozónak, ha ő önmaga nem képes a saját szükségleteinek kielégítését biztosítani. 1/

Ezt a célt igyekeznek elérni a csehszlovák jogrendben a preventív gyógyellátásról szóló előírások, /különösen a 20/1966. számú Slg. törvény a : "Népegészségügyi gondozásról/ és a betegbiztosítás /különösen az 54/1956 Slg. számú törvény egy későbbi megfogalmazásban/ és a Munka Törvénykönyvének a kártérítés feltételeiről szóló előírásai révén. Ugyanezt a célt szolgálják azok az előírások, amelyek a megváltozott munkaképességű és súlyosan sérült állampolgárokról való gondoskodást szabályozzák.

A súlyosan sérült állampolgárokról való gondoskodás általában csak azokat a személyeket öleli fel, akiknek munkaképessége üzemi baleset vagy munkaköri megbetegedés következtében változott meg és munkaképessége nem csak termelő tevékenységben korlátozottá vált.

1./ J.Bicovsky: Üzemi balesetek és munkahelyi megbetegedések, Práce Prága 1970. a 65. oldaltól

A szociális biztosításról szóló új törvény /121/1975 Slg./, amely 1976. január 1-én lépett hatályba, máris szélesebb körre terjesztett ki ezt a gondoskodást és részletesen rögzítette, hogy egy megváltozott munkaképességű állampolgár:

"hosszantartó, nem kielégítő egészségügyi állapota miatt lényegesen korlátozott munkalehetőségekkel rendelkezik, illetve munkatevékenységének kifejtésében korlátozott. A megváltozott munkaképességű állampolgár szintén jogosult a járadékra nem kielégítő egészségi állapotának a függvényében mindaddig, amíg munkaképessége újból nem teszi lehetővé a munkavégzést" /83.§/

A végrehajtási utasítás ezt a fogalmat még pontosabbá teszi azzal, hogy kifejti: ha az állampolgár hosszabb ideig tartó egészségi állapot romlás miatt lényegesen korlátozott lehetőségekkel rendelkezik, úgy kialakulhat egy olyan eset, amikor tevékenységét egy egészséges állampolgárhoz viszonyítva csak egy lényegesen kisebb foglalkoztatási területen fejtheti ki. Ez vonatkozik tehát az egészséges állampolgár és az egészségileg károsodott állampolgár munkatevékenységi lehetőségeinek összehasonlítására, tekintet nélkül az addigi beosztásra és képesítésre. Az ilyen dolgozó különbözik a rokkanttól, akit a hosszantartó, nem kielégítő egészségi állapot és kereseti viszonyok jellemeznek és van még egy szűkebb értelmű meghatározás is: a rokkant mindig erősen sérült személy.

Az érvényes csehszlovák jogszabály nem csak akkor tesz különbséget, hogy a munkaképesség változása milyen alapon következett be az állampolgárnál, hogy azt üzemi baleset vagy munkahelyi megbetegedés vagy valami más okozta-e? A kártérítés, vagy a rokkantsági járadék mértékének meghatározásánál egy ilyen megkülönböztetés igen fontos a gondozás szempontjából, ugyanakkor a megváltozott munkaképességű személy szempontjából semmiféle jelentősége nincs.

A megváltozott munkaképességű állampolgár fogalmát terminológiai szempontból - ha nem is teljesen - de fedi a

"Súlyosan sérült" fogalom az NDK 2/ munkajogában és ezért a továbbiakban a cseh munkajogba is bevezetést nyer ez a kifejezés.

A német "Schwerbeschädigter" kifejezést a súlyosan sérült állampolgár kifejezéssel a fogalom szellemének megfelelően fordítjuk. A súlyosan sérült állampolgárról való gondoskodás tartalma a munkarehabilitáció, amely ingyenes ezeknek az állampolgároknak a részére, mint megítélt ellátás kezdetétől fogva addig tart, amíg az eredeti vagy más, újonnan elsajátított munkakört be nem tud tölteni. A munkarehabilitáció magában foglalja a szakmai tanácsadást egy vagy egy más munkatevékenység kiválasztásakor, a szakképzést és a munkábaállítást. A szakmai tanácsadást és a súlyosan sérült állampolgár munkábaállítását a helyi államigazgatási szervek végzik a Nemzeti Bizottságokon keresztül; a szakmai képzést a szocialista szervezet /üzem, intézet, hivatal, stb./ biztosítja a Nemzeti Bizottságokkal karöltve.

A szakmai tanácsadást egy foglalkozás megválasztása során, vagy a szakmai oktatás során adják meg, mint egy tájékoztatást a megfelelő munka vagy tanulási formáról.

A szakmai képzés magában foglalja egyrészt a szakoktatást, beleértve a kiképzést is, másrészt a munkára való előkészítést. A szakmai képzés teljes képesítést nyújt; ezt a tanulmányi terv és a tanulmányi záróvizsga vagy valamilyen más záróvizsga biztosítja. Azok részére, akik nem képesek egy hosszantartó szakmai képzésnek alávetni magukat, vagy akiknek ez nem szükséges, azoknak egy beiskolázási formát irányoztak elő a képesítési fokozatuknak megfelelő egyes foglalkozásokkal kapcsolatos ismeretek és jártasság fejlesztésére, a szabályok szerint ez is egy vizsgával zárul. Ezenkívül létezik a munkára való előkészítés, a képzésnek egy különleges módja, amelyet a súlyosan sérült állampolgárok részére dolgoztak ki, amikor is a foglalkozásukhoz visszatérve a hosszantartó munkaképtelenség, vagy egészségügyi ártalom miatt

különleges előkészítés válik szükségessé, hogy lépésről lépésre visszavezessék a munkába. A szakmai képzést vagy közvetlenül az üzemben, a munkahelyen történő kiképzés során, vagy tanfolyamon, vagy a szocialista szervezetek kiképzőközpontjában a Nemzeti Bizottságoknál, vagy a társadalmi és egyéb szervezeteknél, vagy egyéni tanulás alapján végzik.

A munkába állítást a Nemzeti Bizottságok végzik, az ő kötelező ajánlásukkal jelentkeznek felvételre a súlyosan sérült állampolgár egy konkrét szervezetnél, amely figyelembevétel az egészségi állapotát, képességeit és képzettségét, munkába állítja őt. A szervezetek ebből a célból az állami egészségügyi közigazgatási szervekkel együttműködve, a szakszervezetekkel esetleg a szövetkezeti szervekkel együtt a Nemzeti Bizottságok jóváhagyása után kiválasztják azt a munkahelyet, amely ennek az állampolgárnak megfelel és ezt egy feljegyzésben rögzítik, az érintett munkahelyről készült leírással együtt, amely tartalmazza a munkafolyamatokat és munkakörülményeket is. A Nemzeti Bizottságok továbbá egy éves foglalkoztatási tervet készítenek a súlyosan sérült állampolgárok részére és műszaki, valamint szervezői intézkedéseket fogantatnak a későbbi termelői tevékenység lehetővé tételére ezeknek az állampolgároknak a részére. Ezek a tervek és intézkedések szerves részei a szervezetek gazdasági terveinek, melyek teljesítését ugyanúgy értékelik, mint az egyéb feladatokat, amelyek a népgazdasági állami terveknek teljesítéséből adódnak. A Nemzeti Bizottságok ajánlását egy súlyosan sérült állampolgárnak egy munkahelyre történő felvételére vonatkozóan, amely ennek az állampolgárnak a jegyzékben feltüntetett választható egyik munkahelyére szól a szervezet csak kivételesen, a végrehajtási utasításban tételesen felsorolt esetekben valamelyikében utasíthatja vissza; ilyen esetben a Nemzeti Bizottság dönt a visszautasítás jogossága felől. A jegyzékben szereplő szabad állás elfoglalása esetén a dolgozót előnyben részesítik abban a szervezetben, ahol a munkaképessége megváltozott.

A szociális biztonságról szóló új csehszlovák elbírások még jobban kifejezésre juttatják a súlyos sérülést szenvedett állam-

polgároknak munkarehabilitációs folyamatban való anyagi biztosítottóságát. Ennek az anyagi biztosítottóságnak a formái a munkába állítás előtti járadék, járadék a szakmai átképzés idején, és az átképzés során felmerült szükséges költségek pótlása. Minden járadék alapja a felnőtteknél az átlagkereset, amelyet a jelenlegi állapotának kialakulása előtt keresett, vagy a besorolás legmagasabb foka, amelyet az állampolgár jelenlegi tevékenységéért fizetni lehet.

A súlyosan sérült állampolgárok szociális gondozása a munkábaállás után is folytatódik. De tekintettel arra, hogy ennek az állampolgárnak a munkatevékenysége különböző jogviszonyok mellett lehetséges, a csehszlovák joggyakorlat a munkafolyamatban betöltött állásukat nem teljesen egységesen itéli meg, hanem különböző szociális biztonságról szóló előírásaiban és mezőgazdasági szövetkezetek jogairól szóló előírásaiban. Minden ilyen jogi előírásra jellemző, hogy a súlyosan sérült személyek munkakörülményeit szabályozza, általában nem mint ezen személyek jogait, hanem mint a szocialista szervezetek kötelességeit fogalmazza meg a kérdést.

Széleskörűben és egyértelműben fogalmazza meg ezt a szociális biztonságról szóló előírásokat tartalmazó szabályzat. Ez minden súlyosan sérült állampolgárra vonatkozik, legyen az már munkát végző személy, akire még a munkajog által szabályozott jogviszonyok is vonatkoznak, vagy mezőgazdasági termelőszövetkezeti tag. Együttal ezek az előírások minden szervezetnek, amelyek ezeket az állampolgárokat foglalkoztatják, rögzítik a kötelességeit. A szabályzat a már említett kötelességeken kívül, amelyek a szervezetre a munkarehabilitáció vonatkozásában érvényesek, előír különleges kötelezettségeket is, mint:

a./ a súlyosan sérült állampolgárok munkahelyét, rövidített munkaidejét és a többi munkakörülményeit, arra az esetre, ha egészségi állapota ezt megköveteli;

b./ a magasabb képesítés elérése céljából megvalósított különleges gondoskodást;

c./ különleges nyilvántartás vezetése a szervezetnél dolgozó súlyosan sérült állampolgárokról és ebben az ezekről az állampolgárokról való gondoskodás megvalósítása fontosabb ténye-

it is fel kell jegyezni.

Különleges figyelmet szentelnek a megváltozott munkaképességű, súlyosan korlátozott munkaképességű állampolgároknak^{3/} akik rendkívüli mértékben korlátozva vannak munkavégzési tevékenységükben és csak különlegesen szabályozott munkakörülmények között képesek dolgozni. Ezeknek a súlyosan sérülteknek a szervezet köteles védett műhely és munkahelyet biztosítani és fenntartani.

Ugyanakkor a szociális biztonságról szóló törvény /a szociális biztosításról/ kötelezi a Nemzeti Bizottságokat, hogy az állami egészségvédelmi szervekkel és a szakszervezeti szervekkel és a társadalmi szervezetekkel együttműködve a súlyosan sérült állampolgárok szakmai képzése, foglalkoztatása és munkakörnyezetének kialakítása révén gyakoroljon befolyást azok egészségi állapotára és ezzel segítse őket továbbra is.

A Munka Törvénykönyve IX. részében meghatározza elvi aláspontját:

" a megváltozott munkaképességű dolgozók részére olyan munkakörülményeket kell biztosítani, hogy azok munkaképességüket az egészségi állapotuknak megfelelően érvényesíthessék és kibontakoztathassák".

Ezek az általános elvek mindenkre érvényesek, a munkajogokon keresztül szabályozott munkakapcsolatokra, tehát a munkajogi viszonyokra, a tanulmányi viszonyokra, a munkatársi viszonyokra, a termelő szövetkezetekben fennálló és azokra a jogi viszonyokra, amelyek a munkakapcsolatokon kívül a megállapodásból adódó munkák elvégzésére is vonatkoznak. A második részben a munkajogi viszonyok felől intézkedik, azokról a körülményekről, amelyek között a dolgozók szociális gondozását végzik és amelyek mellett ez a szabályozás további munkajogi viszonyokra is érvényes, nevezetesen a munkatársi viszonyokra, a termelőszövetkezetekben is, és a tanulmányi segélyekre is.

3/ Az NDK joggyakorlatában a "Schwerstbeschädigter" /Súlyosan károsodott/ kifejezés a jövőben is használatos marad, annak ellenére, hogy tartalmilag a cseh és a német fogalom nem teljesen fedik egymást.

Ez a szabályozás röviden és jól körvonalazottan rögzíti a szervezetek kötelezettségeit azoknak a feltételeknek a kialakítása terén, amelyek a súlyosan károsodott dolgozók részére "egy lehető legszélesebb körű és tartós munkavégzési tevékenység lehetőségét biztosítja, annyira megjavítva a munkakörülményeket, hogy azok között ugyanolyan munkaeredményeket érhessen el, mint amelyet a többi dolgozó is elér és amivel a munkáját annyira megkönnyítik, amennyire csak lehetséges". Ezeknek a dolgozóknak kötelessége az elfoglalt munkahelyüket megtartani, valamint ugyancsak kötelességük a munkafeladataikat a lehetőségeikhez és képesítésükhöz képest teljesíteni és teljesítményének emelésére törekedni /148. 1.fejezet/. Mindezekon kívül a Munka Törvénykönyve meghatározást tartalmaz a súlyosan sérült dolgozók részére történő különleges üzemek és munkahelyek létesítéséről /2.fejezet/, a kötelezettségeknek egy külön pontja kimondja, hogy a súlyosan sérült dolgozók foglalkoztatásával kapcsolatban a szociális biztonsági előírások szerint a szervezetekre bizzák ennek a megoldását. A Munka Törvénykönyve viszont még csak a súlyosan sérült dolgozók munkája viszonyait szabályozza részben azáltal, hogy a szervezet részéről történő felmondást kötelezően egyeztetni kell a Nemzeti Bizottsággal /50.§./, részben azáltal, hogy a szervezet szervezeti változásai miatt történő felmondás esetén azt kötelezettséget rója a vállalatra, hogy a dolgozótól nem járadékszerűen kell gondoskodni, hanem egy új megfelelő foglalkoztatást kell biztosítani még a felmondási határidő lejárta előtt /47.§.2. fejezet/.

A mezőgazdasági termelőszövetkezetekről szóló törvény /122/1975 Slg./ még rövidebb: lehetővé vált, hogy a Szövetési Kormány a súlyosan sérült dolgozók munkatevékenységére vonatkozóan a mezőgazdasági szövetkezetek alapvető kötelességeit rögzítse. Ennek a törvénynek a végrehajtási utasítása / 138/ 1975 Slg./ a szövetkezetek keretei között szabályozza: "a súlyosan sérült munkavállaló által elsajátított munkavégzési tevékenység teljesítési feltételeit és az átképzés vagy önálló tanulás útján történő új képesítés elérésének lehetővé tételét vagy a képesítés magasabb fokú elérésének lehetőségét /30.§./,

Ennek a szövetkezeti szabályzatnak az előírásai semmiféle védelmet nem nyújtanak a munkatársi viszony keretein belül a termelőszövetkezeti parasztságnak a munkási viszonyban állók védelmének analógiájára; a szociális biztonságról szóló törvény előírásai szerint a szövetkezet csak a tagság megszűnését köteles megelőzni a Nemzeti Bizottságoknak küldendő értesítés révén.

A súlyosan sérült állampolgárok foglalkoztatásáról szóló csenszlovák jogi szabályozás sulypontja a szociális biztonsággal foglalkozó előírás. Ennek a szabályzatnak az egyik előnye az, hogy a jogszabály megfelelő fejezete nem tesz különbséget a foglalkoztatás megvalósítására és a társadalmi munkavégzésre érvényes kötelezettségek között a szocialista szervezetekben. Olyan kiegészítő rész is áll ebben a jogszabályban, hogy egy ilyen általános érvényű jogszabály csak körvonalalaiban adhatja meg feladatait, azaz nem fedheti fel egy-egy törvényfejezet a munkaviszony figyelembevételének különlegességeit. Ezeknek a kérdéseknek a megvitatása során az a vélemény alakult ki, hogy a Munka Törvénykönyve a szervezetek azon kötelességeinek meghatározása során, amelyek a szervezeteknek a súlyosan sérült dolgozók foglalkoztatására vonatkozik, nem a szociális biztonságra vonatkozó előírásoknak megfelelő, sőt ellenkezőleg ezen kötelességek teljesítése a szociális biztonság előírásaiban csak körvonalalaiban került megfogalmazásra. Továbbá a szabályzat egyes részei törvényességi-műszaki álláspontot képviselnek az egyes jogi intézmények közvetlen speciális meghatározása révén /a munkára való jog biztosítása, a munkaszerveződések, munkaidő, a szabadság szabályozása, a balesetveszély elhárítás és egészségvédelmi intézkedések során/, vagy a meghatározások összessége révén, amelyek a súlyosan sérült dolgozók munkafeltételeinek kialakítását célozzák, a nők és a fiatalok különleges munkafeltételeinek szabályozásával analóg módon. Egy, esetleges további, beható, a Munka Törvénykönyve ilyen meghatározásának az üzemi rendben való kifejtése válik lehetővé. Amit a Munka Törvénykönyve kimond az a mezőgazdasági termelőszövetkezeti jogra is érvényes, amelyből viszont a munkafeltételek jogi szabályozása a súlyosan sérült

termelőszövetkezeti parasztokra vonatkozóan hiányzik.

Mint azt már a bevezetőben ismertettem, a súlyosan sérült állampolgárokról való szociális gondoskodás, mint a csehszlovák állam részéről nyújtott szociális gondoskodás szerves része, része egyben az üzemi balesetek vagy munkaköri megbetegedések következményei elhárítása egész problematikájának, amely lényeges jelentőséggel bír különösen azoknál a dolgozóknál, akiket ezeknek az üzemi baleseteknek és munkaköri megbetegedéseknek a következményei elsősorban és fájdalmasan közvetlenül érintenek. Ezért ezeknek a kérdéseknek a további vizsgálata folyamatos feladata a jogtudománynak és a gyakorlatnak.